

Zluse

Hvad pokalen kan fortælle - Hvad skuffen gemte
Silkeborg Toldkammer

Zise - Told- og Skattehistorisk Tidsskrift er medlemsblad
for Told- og Skattehistorisk Selskab, stiftet den 24. oktober 1977.

Bestyrelsens medlemmer er:

Direktør Jesper Rønnow Simonsen (formand), København.

Forlagschef, mag. art. Henrik Fode (næstformand), Aarhus.

Specialkonsulent Gunnar Jakobsen (sekretær), København.

Museumsinspektør Hans Munk Pedersen (redaktør), Frederikshavn.

Chefkonsulent Eva Jochimsen (kasserer), København.

Chefkonsulent Rikke Madsen, København.

Underdirektør Søren Vigilius Christensen, Aarhus.

Kontorchef Tage Christensen, København og underdirektør Ole Kjær, København.

Medlemsskab af Told- og Skattehistorisk Selskab tegnes ved henvendelse til
Told- og Skattehistorisk Selskab, Østbanegade 123, 2100 København Ø,
telefon 72 38 97 87 eller på www.zise.dk.

Kontingentet andrager 60 kr. om året for enkeltmedlemmer,
500 kr. for institutioner og firmaer.

Biblioteker kan tegne abonnement for 60 kr.

Zise udkommer tre gange årligt, og hvert hefte indeholder ca. 40 sider.

Bidrag til Zise bedes sendt til redaktøren,
Hans Munk Pedersen [hmu@kystmuseet.dk]
eller til sekretæren, Gunnar Jakobsen [gunnar.jakobsen@skat.dk],
Told- og Skattehistorisk Selskab, Østbanegade 123, 2100 København Ø.

Redaktør af dette nummer er Gunnar Jakobsen.

www.zise.dk

ISSN 001 05-8355 - Tryk: Merco Print

Forsidefoto: En gang i et ligningskontor i Skattepalæet i København. På højre side af gangen mellem reolerne ses skabe til opbevaring af selvangivelser. Stigen på venstre side er beregnet til at nå de øverse skabe, mens stolene er til tilsagte ventende skatteydere. Dengang var der ikke behov for sikkerhedssystemer, så de blev tilsagt til en etage og et lokale på etagen.

Indledning

af Gunnar Jakobsen

Arkivar ved Rigsarkivet Jeppe Klok Due afsluttede sin redaktørtid med Zise 3/2012, og jeg skal herved takke Jeppe for indsatsen i de to år, hvor han bestred redaktørhvervet, og hvor der blev bragt mange spændende artikler om såvel tidligere tiders told- og skatteforhold som mere nutidige begivenheder.

Med den nyligt afholdte generalforsamling har Zise fået ny redaktør, som er museumsinspektør Hans Munk Pedersen, Nordjyllands Kystmuseum. Overtagelsen af redaktørhvervet får virkning fra Zise 2/2013.

Dette nummer af Zise indledes med en artikel af specialkonsulent Holger Rasmussen, som skriver om sin far, overgendarm Anton Rasmussen, der var en ivrig sportsmand og initiativtager til oprettelsen af Grænsegendarmeriets Idrætsforening. Den 19. september 1944 blev han arresteret af den tyske besættelsesmagt og interneret i Frøslevlejren. Den 5. oktober 1944 blev han overført til koncentrationslejren Neuengamme i nærheden af Hamborg, hvor han døde den 26. november 1944.

Læseren kommer meget tæt på begivenhederne, idet redaktøren har valgt at bringe

såvel de private breve som de breve, det tyske embedsapparat med stor præcision fortsat formåede at få skrevet og sendt til de pårørende trods det kaos, der efterhånden bredte sig i Tyskland. Styr på afdødes ejendele, som returneres via Dansk Røde Kors til de pårørende, havde man også. En artikel som berører en dybt.

Herefter fortæller fagchef Anders Lützhøft om sin tid i det københavnske skattevæsen, hvor han i 1975 blev ansat som purung nyuddannet jurist fra Københavns Universitet.

Udover, at vi følger, hvorledes han blev oplært i de mere praktiske ting, man står overfor som nyansat, følger vi også denne dygtige unge mands karriere frem til 2005, hvor det københavnske skattevæsen, som andre kommunale skattevæsener, blev nedlagt og overdraget til Skat, hvilket også blev tilfældet for Anders Lützhøft.

Seniorforsker Ole Degn fortsætter sin artikelserie om Hack Kampmanns toldbygninger med en artikel om Silkeborgs toldkammerbygning, som blev opført 1919-1920.

Hvad pokalen kan fortælle

af Holger Rasmussen

Min far var grænsegendarm. Han døde i en ung alder, 31 år gammel i 1944 i koncentrationslejren Neuengamme i Tyskland. Min mor blev derved enke med to små børn, en dreng og en pige, på henholdsvis 4½ og 1½ år. Hun giftede sig aldrig siden. Min mor døde 97 år gammel i 2008.

Krigen var ret hård ved familien, idet min morbror, hans kone og deres ene søn på 1½ år blev dræbt under en bombenedkastning fra engelske fly i Tønder i april 1945, og min morfar, som i parentes bemærket som dansk sønderjyde i den tyske hær havde gjort 1. verdenskrig med

på Vestfronten, blev dræbt ved en færdselsulykke kort efter befrielsen i 1945 af et engelsk militærkøretøj.

På et chatol i mors stue stod gennem alle årene frem til hendes død i 2008 et stort billede af min far i hans gendarmuniform omgivet af 2 små pokaler. Den ene af disse pokaler bar Tønder Sportsforenings emblem og var fra 1942, mens den anden var indgraveret med bogstaverne GGIF - FOR FRI IDRÆT og dateret Padborg 13-9-42. Jeg vidste godt, at min far havde været en meget ivrig sportsmand (atletik) og et meget skattet medlem i Tønder Sportsforening, men hvad

Far i sin gendarmuniform med de to små pokaler.

betød bogstaverne GGIF? Det har jeg tit grundet over. Mor kunne kun fortælle, at pokalen havde han vundet i forbindelse med et stævne, men ikke hvor eller hvem, der havde udsat pokalen.

Et par gange om året mødes jeg med et par gamle skolekammerater, og for nogle år siden kom jeg tilfældigvis under vejrs med, at en af dem lå inde med flere årgange af ”Grænseværnet”, der var grænsegendarmernes fagforeningsblad. Hans svigerfar havde været redaktør af bladet, og han vidste, at min far havde været grænsegendarm og hvilken skæbne, der var overgået ham, så han mente, at jeg måske havde interesse i at se i de gamle blade. Jeg takkede ja, og ved et gennemsyn af disse gamle årgange (1933-1946) vakte min interesse for en dybere gennemgang af et stykke historie, som var ret overraskende for mig.

Grænsegendarmeriets opgave var at bevogte landegrænsen samt kysten fra Mommark på Als til bunden af Flensborg fjord (Kollund). Opgaven var delt op i 3 distrikter: 1. distrikt fra Mommark i øst til Rinkenæs i vest, 2. distrikt fra Rinkenæs i øst til Frøslev i vest og 3. distrikt resten af landegrænsen.

Grænsegendarmeriet havde i 1934 fået ny chef, nemlig oberst S.B. Paludan-Müller. Han kom fra hæren, og det samme gjorde de 3 distriktsledere, der havde rang af kaptajn. Alle underliggende advancementsstillinger (overvagtimester, vagtmester mm.) var stillinger, som de tjenstgørende i gendarmeriet kunne søge og avancere til.

Paludan-Müller så en stor interesse i, at gendarmene var i god fysisk form, og gennem korpsbefalinger (læg mærke til det militære islæt) anbefalede han, at man som gendarm med fordel kunne

Jacob Jensen som ung gendarm.

udbygge sin fysiske kondition ved f.eks. at tage idrætsmærket. Ikke alle gendarmere var enige heri, og det afstedkom en del polemik i ”Grænseværnet”, idet adskillige medlemmer aldeles ikke var indstillet på den slags fysiske udfoldelser i deres sparsomme fritid, idet tjenesten jo var tilrettelagt således, at man f.eks. havde 4 timers tjeneste, derefter 8 timer fri og derefter igen 4 timers tjeneste.

Hvis det først var blevet almindeligt, at man helst skulle have taget idrætsmærket, så kunne det måske være et handicap

ved fremtidige avancementer, hvis man ikke havde taget det.

Jeg havde en snak med Aage E. Hansen, Kruså, der næsten ved alt om grænsegendarmeriet og toldgrænsekorpsen, om en af disse korpsbefalinger, og heldigvis for det, for det viste sig, at han var i besiddelse af 2 maskinskrevne hefter om

"DEN LYSEBLÅ IDRÆT"

med undertitlen

*"Grænsegendarmeriets Idrætsforening
1942-1960"*

skrevet af tidligere inspektionsvagtmester Jacob Jensen, Padborg. Jacob Jensen var ansat i 1919, da grænsen endnu lå ved Kongeåen og flyttede med, da grænsen blev flyttet i 1920. I forordet til det ene hefte fortæller han, at han i 20'erne og 30'erne var medstifter og formand for adskillige idrætsforeninger i Padborg/Bov-området. Det efterfølgende er stykket sammen dels af hvad jeg har kunnet læse mig frem til og dels af egne oplysninger, herunder breve og korrespondance til min mor. Direkte citater fra "Grænseværet" og Jacob Jensens hefter er skrevet med kursiv.

Min far Anton Rasmussen blev født den 13. januar 1913 i Egaa. Af kirkebogen for Egaa kirke fremgår, at hans mor var ugift, og derfor fremstår Anton i kirkebogen som uægte.

Hans mor var ansat som hushjælp på en større gård (hun var 20 år), så Anton blev sat i pleje hos sin bedstefar, som var skomager i Egaa. Skolegangen foregik også i Egaa og afsluttedes med et efterskoleophold (også i Egaa) 1927/28.

Herefter kom han til landbruget i en alder af 15 år, og her blev han indtil værnepligten kaldte. Han gjorde tjeneste

ved 2. batl., i Tønder fra 1934 og kom på sergentskole i Sønderborg i 1936. Som sergent gjorde han atter tjeneste i Tønder, men blev i 1937 flyttet til 9. batl. i Aalborg. Her fik han sandsynligvis også interesse for atletikken. I hvert fald meldte han sig i denne periode ind i Aalborg Fodboldforening.

Den 1. december 1937 blev han ansat som grænsegendarmaspirant med tjenestested i Sandager ved Flensborg fjord.

Her traf han så min mor, som stammede fra Rinkenæs, og i sommeren 1939 blev de gift. Pr. 1. januar 1940 blev han forflyttet til Tønder med tjenestested som ordonnans hos gendarmeriets næstkommanderende og distriktsleder for 3. distrikt, kaptajn A.S. Ørsted Petersen.

Ørsted Petersen lagde snart mærke til, at den nytilkomne gendarm var en aktiv sportsmand, som brugte mange timer i Tønder Sportsforening. Ligesom chefen Paludan-Müller så han en fordel i, at gendarmene var i god fysisk form og selv tog han hvert år idrætsmærket. Fra den spæde start i 1934, hvor 2 gendarmere havde taget idrætsmærket, var tallet i 1940 steget til 19. Heraf var de 9 fra det vestlige afsnit 3. I 1942 eksploderede antallet nærmest, idet man nåede helt op på 38, der tog idrætsmærket.

Jacob Jensen skriver i sine erindringer om den "lyseblå idræt", at den indirekte årsag til, at Grænsegendarmeriets Idrætsforening blev oprettet var *da en af det yngre personale, gendarm A. Rasmussen, Tønder*, en julidag i 1942 henvendte sig til en ældre kollega, overgendarm A.C. Jørgensen, Tønder, med et skriftligt forslag om afholdelse af et idrætsstævne mellem personalet i 2. og 3. distrikt. Han bad Jørgensen om at sætte sig i forbindelse med 2. distrikt og anbefalede de øvelser,

han syntes burde være en del af stævnet, således 100 m, 400 m og 1500 m løb, højdespring og længdespring, samt diskoskast, kuglestød og granatkast, ligesom der skulle være en fodboldkamp mellem 2. og 3. distrikt.

Jacob Jensen modtog sidst i juli måned et brev fra Jørgensen, bilagt Antons forslag. I brevet **fraråder** han, at forslaget forelægges Grænsegendarmeriforeningen (personaleorganisationen), idet *der stadig er en del ældre i denne bestyrelse, som savner forståelse for sporten*. Derimod foreslår han, at man ganske ”privat” forsøger at stable et stævne på benene, og foreslår helt konkret, at det holdes i Padborg, og at man efter stævnet samles på ”Padborghus”, hvor man så kan forsøge at få etableret en gendarmidrætsforening.

Jacob Jensen betænkte sig ikke længe. Han søgte snarest muligt at få forbindelse med Paludan-Müller, og forelagde ham sagen, og denne var straks meget begejstret for ideen. Et vanskeligt og ømt punkt i sagen, nemlig den manglende mulighed for at kunne deltage på grund af tjenesten, som på den tid var 2 gange 4 timer hver dag, blev straks løst, idet han på stående fod gav tilsagn om tjenestefrihed i fornødent omfang for alle deltagere i det påtænkte stævne.

Der blev nu nedsat et 3-mands udvalg fra hvert distrikt. Fra 2. distrikt kom bl.a. Jacob Jensen og fra 3. distrikt blev Anton sat ind. På et møde i Tinglev valgte man Jacob Jensen som formand, og derefter sammensatte man et program til et stævne, som skulle afholdes søndag den 13. september 1942 i Padborg.

Idrætsstævnet blev afviklet til alles tilfredshed, vejret var med arrangørerne, de aktives antal var omkring 60, korpsets øverste ledelse og egnens civile beboere

omkring Padborg var på stadion. Stævnet blev omtalt over 3 sider i ”Grænseværnet” med resultatlister mv. Af resultatlisterne fremgår, at min far havde hele 4 topplaceringer (nr. 1, 2, 2 og 3 i forskellige discipliner) og herfra stammer så den ene lille pokal mrk. ”GGIF”. Videre kan man i referatet bl.a. læse, at der efter stævnet var et par timers selskabeligt samvær på Frøslev Kro. Under dette udtalte Jacob Jensen, at det var det unge personale i 3. distrikt, der havde fremsat tanken til dagens stævne, og formålet var nu at søge at få stiftet en idrætsforening inden for korpset. Målet var ikke en idrætsforening, der skulle konkurrere med de allerede bestående idrætsforeninger, men det ville være af betydning for idrætten indenfor korpset, om man her samledes i en forening, hvorved det ville være lettere at henvende sig til korpset med forekommende spørgsmål af idrætsmæssig betydning for korpsets personale. Efter en del debat blev man enige om at nedsætte et 5-mands udvalg til at arbejde videre med sagen. Også i dette udvalg fik min far en plads og på det stiftende møde den 2. oktober 1942 blev han valgt til kasserer.

Allerede den 25. oktober s.å. deltog et hold gendarmere i et kapgangsstævne over 10 km i Tønder. Gendarmene klarede sig flot med bl.a. en 1. og 2. plads og herfra stammer så den anden lille pokal, som overskriften hentyder til, idet far tog 1. pladsen i tiden 58,50 min.

Bestyrelsen arrangerede ugentlige træningseftermiddage i sommerhalvåret flere steder og træningen forestod bestyrelsen selv. Af Jacob Jensens hefter- og ”Grænseværnet” fremgår, at træningen i 3. distrikt blev arrangeret flere steder, dels af hensyn til det meget dårlige cykelgummi, som alle under krigen måtte køre

med, og dels af hensyn til de store afstande. Far fik til opgave at lede træningen i Tønder og i Rens/Store Jyndeved (ca. 40 km tur/retur fra vores bopæl i Tønder).

Ved en henvendelse til korpset opnåede foreningen, at aktive medlemmer, som trænede til idrætsmærket eller med henblik på at deltage i det årlige idrætsstævne fik tjenestefrihed hver 3. uge, når tjenesteturen faldt i det tidsrum, hvor træningen var ansat. Foreningen anmodede endvidere korpset om at udsætte vandrepokaler i distriktsholdkampene. Korpsets chef sendte anmodningen videre med en varm anbefaling til Tolddepartementet, og herfra fik foreningen 3 meget smukke vandrepokaler.

I 1943 planlagde foreningen sit årlige idrætsstævne til afvikling i Tønder, og det skulle finde sted den 5. september. Som bekendt indførtes der imidlertid undtagelsestilstand i landet den 29. august, hvilket gjorde, at stævnet ikke kunne gennemføres. I stedet afvikledes den 29. september en træningskonkurrence udelukkende for folk fra 3. distrikt. Der gennemførtes 8 øvelser og min far var at finde som en af de tre bedste i 7 af disciplinerne og blev dermed også vinder af den samlede pointopgørelse.

I en notits i "Grænseværnet" nr. 17/1943 kan man læse følgende:

De stærke gendarmere.

Sådan benævnes gendarmene i 3. distrikt i disse dage som følge af, at et hold på 10 mand ved "Fagenes Fest" i Tønder søndag den 22. ds. i tovrækning vandt over ikke mindre end 11 af de 12 andre hold, der deltog i konkurrencen, og først måtte give op, da dysten stod mellem dem og Dansk Arbejdsmands Forbund, Tønder. Som belønning for indsatsen blev der bevilget gendarmene en flaske rom.

At far gik meget op i sin opgave som træner for gendarmene ses også af et indlæg han har i "Grænseværnet" nr. 2/1944.

Under overskriften: "Idrætsfilm" fortæller han, *at der fredag den 25. februar vil blive vist en landskampfilm og et par instruktionsfilm i atletik på hotel Tønderhus i Tønder. Mesterløberen Ole Dorph Jensen vil indlede med at give en kort oversigt over filmens tilblivelse og dens betydning for instruktionsarbejdet. Far beder medlemmerne af Grænsegendarmeriets Idrætsforening i 3. distrikt om at overvære filmforestillingen i så stort tal som vel mulig, da der her vil blive rig lejlighed til at se alt fra grunden af såsom: Træning, hensigtsmæssige forøvelser, start og løb samt hvorledes det alt sammen skal gøres, og hvorledes det ikke skal gøres.* Selv billetsalget stod han for, idet billetter kunne købes hos ham samt ved indgangen – pris: 75 øre.

I "Grænseværnet" af 4. maj 1944 kan man læse, at Grænsegendarmernes Idrætsforening på et hovedbestyrelsesmøde har besluttet at far og en kollega, gendarm E. Pedersen, Højer, skal gennemgå et instruktørkursus i tiden 11.4. - 24.4.1944 på den Jydske Idrætsskole i Vejle. Formanden, Jacob Jensen, påpeger, *"at denne uddannelse vil være et stort plus for vor idræt og i særdeleshed for 3. distrikt, hvor de begge vil virke som ledere i den kommende sæson, men det er tillige et smukt eksempel om en virkelig indsats for vor idræt, og det må håbes, at endnu flere af vore idrætsinteresserede unge kollegaer vil følge efter. Kursusophold og rejse er gratis, men ferien for et år må ofres. Undertegnede er til enhver tid til tjeneste med oplysninger om kursus o.lign. J. Jensen"*.

"Grænseværnet" fortæller løbende om aktiviteter i gendarmernes idrætsforening; således om afholdelse af et terrænløb i Frøslev plantage den 7. maj 1944 med deltagelse af gendarmere fra alle

3 distrikter og ligeledes om et afholdt terrænløb den 17. maj 1944 mellem gendarmere fra 3. distrikt og C.B.U. Kolonnen i Tønder. (C.B.U.: Civilbeskyttelsestjenestens udrykningskolonner). Af beretningerne fremgår det, at disse stævner altid havde den øverste ledelses bevågenhed, idet enten chefen (Paludan-Müller) eller en af hans distriktschefer var tilstede og i flere tilfælde medvirkede som dommer i de enkelte øvelser.

Bortset fra drabene på de 3 gendarmere den 9. april 1940, som jo var tragiske nok, var den daglige tjeneste frem til maj 1944 egentlig forløbet uden større skærmydsler med besættelsesmagten. Dog blev det efter indførelse af undtagelsestilstanden i august 1943 ikke mere tilladt gendarmene at holde skydeøvelser, og den del af idrætsmærket, hvor skydning indgik som en disciplin, måtte erstattes af anden aktivitet.

Formanden kunne da også i juni konstatere, at antallet af erhvervede idrætsmærker var faldet væsentligt, hvilket han tillagde den manglende mulighed for skydning.

Oberst Paludan-Müller var imidlertid kommet i besættelsesmagtens søgelys. Helt konkret mente man, at Paludan-Müller var involveret i illegalt arbejde, og derfor måtte han uskadeliggøres. Den 26. maj 1944 forsøgte man at arrestere ham i hans bolig i Gråsten, men som bekendt satte han sig kraftigt til modværge og efter ca. 3 timers skudveksling med de tyske tropper, fandt han døden i den brændende embedsbolig.

Korpsets næstkommanderende og chef for 3. distrikt, kaptajn A.S. Ørsted Petersen, overtog nu ledelsen, og grænsegendarmene fortsatte deres tjeneste langs landegrænsen.

Den 3. september 1944 afviklede man det årlige gendarm-idrætsstævne i Tønder med Ørsted-Petersen som overdommer og formanden Jacob Jensen som stævneleder. "Grænseværnet", som udkom 2 gange månedligt, gav i sit medio septembernummer 1944 stævnet en fyldig omtale med resultaterne fra de enkelte discipliner. Endvidere omtales den efterfølgende fest på "Tønderhus" med præmieuddeling, der blev forestået af korpsets fungerende chef kaptajn Ørsted Petersen. Han *"sluttede med at fremhæve den store betydning, idrætten har for den enkelte mand, og foreningens indsats på dette område, og takkede festens arrangører, hvoraf han fremhævede overgendarm Rasmussen, Tønder, som den der afgjort havde trukket det store læs."*

Herefter omtales generalforsamlingen, men manglende spaltepads gør, at omtalen må fortsættes i næste nummer ca. ½ måned senere, men næste nummer udkom ikke som planlagt.

For den 19./20. september 1944 gik tyskerne i gang med at anholde korpsets personale. Anholdelserne skete uden dramatik, og tyskerne, der ifølge Jacob Jensen *optrådte meget "fidele", udtalte, at der absolut ingen anklage var rejst mod korpset, og at anholdelsen og afvæbningen udelukkende skete af "sikkerhedsmæssige" grunde, og at den kun ville vare få dage.*

Det lykkedes nogle få at undslippe, men 291 blev indsat i den nyoprettede Frøslevlejre.

Opstandelsen og ængstelsen var stor ikke mindst blandt de pårørende. Min mor, min søster og jeg var på besøg hos mine bedsteforældre i Rinkenæs, da anholdelsen fandt sted, og nogle få dage senere forsøgte mor sammen med en anden gendarmhustru at få adgang til lejren. De cyklede, mor på en lånt cykel,

en lille tandpasta, hans pullover, en æske tændstikker, et par strømper, lidt papir og rationeringsmærkerne for september måned.

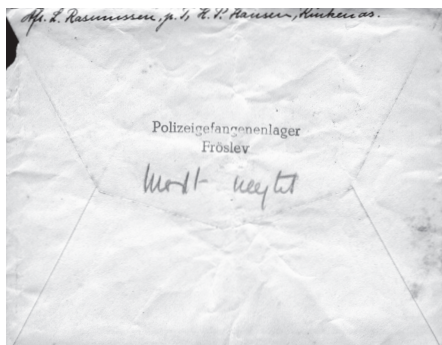
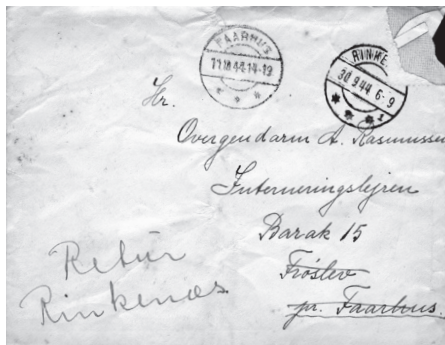
Anton Pasmussen Hjemmeringslygn Frøder på Tjørnhus Bursk 15
21/9 1944

Thore aftenen hermed et Par Cph. for at lade jer vide at
jeg har det godt. Det var godt, at alle kom til Rindnes.
Du bliver vist nok til at tage til Sønder en Dag med det
første, men forvis dig om, at Andersens er hjemme, da jeg har
maakt aflære min lille bror i Regns. Du har jo indet Gade-
størrelse. Jeg har været hver 3 Uge og har modtaget et Brev
hver 2 Uge. For Tiden gælder det, at der må modtages en
drevet hver 6 Uge. Men Tante skal indeholde en Tjekbuche, over hvilken
der findes i den. Jeg vil gerne ville Mor, hvis du vil sende mine
søde Gimmibøger som enten er i Brandstift eller i Garagen
individer. Tilgængelige for Pæren af September Maaned
samt 1 Løb Tælle, 1 Hjørn, 1 lille Tællebuche, min Tællebuche,
1 Løb Tællebuche, 1 Par Pinner og lidt Papir. Et Brev
indeholde 20 Linier, og i en Tælle man indet Brev finder. Du be-
holder ikke at frakten, hvad du sender, men det udryddes Tante
eller Brev skrive Hjemmeringsforordelse. Du bliver nok til at
ryde med første Tog til Sønder, naar du skal tilbage til Rind-
nes samme Dag. Husk nu at ønske Mor og Lillesøster
Tidstagen den 22 d. Jeg kan jo ikke selv skrive. Til Tante en
venlig Hilsen til jer alle med de bedste Høvel og bedste Kys til Jørg
Børste, Helger og lille Mor. Anton

Far nåede at sende et brev fra Frøslevlejren, hvori han skrev, at han måtte sende et brev hver 3. uge og modtage brev (højst 20 linjer) hver anden uge.

Mor tog det tidligst mulige tog til Tønder (rejsetiden var ca. 1½ – 2 timer – 50 km), fik sendt en pakke med de ting far havde bedt om og nåede at returnere samme dags aften med tog til Rinkenæs. Der var kun få togafgange på dette tidspunkt af krigen.

10

Rinkens, d. 29/9. 44.

Vores kære Far!

Ku prøver vi at skrive, det er længe siden, synes du ikke
 hvordan har I det? Fortælbentlig godt. Vi haaber allesam
 snart paa at se dig, lille Ven. Fik du Pakken i god behold?
 Jeg havde jo sende travlt, da jeg var i Tønder i Mandags.
 Men Fru Jes Petersen var god til at hjælpe mig og blive færdig
 jeg spiste til middag hos Fru Gadeberg, hun er jo i Tønder
 stadigvæk. Der kom jo ogsaa saa mange, og smikede mig med
 at holde Snak selvfolgelig. Ku haaber jeg ikke, du har presset
 for meget, for du har rigtig nok ikke haft for meget varmt
 for mig, Lære. Det er da dejligt, at dig og Gadeberg er sammen.
 Synes jeg. Jeg talte jo flere Gange med Fru Kaptejn, hun var
 Kaptejnens hustru, men det er jo vist ikke sket. Gadeberg ringe
 mig ogsaa en Søndag Form. Og bestilte en Lilsen, ogsaa Maade
 hjælpe har vilst fra dig. Der var mange jeg ogsaa skal hilse dig
 fra Andersens, Laurik Petersen, Knudsen, Lundbergs, Johannsens, og den
 der var Pakke fra og maaste ogsaa flere. Fru Jes Petersen fik Olsens
 med hjem der var gode ender, og de Formater der var vilde hun
 ogsaa hente en Dag, og sytte nogen grønt for mig. Al det fik
 jeg jo ikke Tid til. Nu i Rinkens gaar det ellers godt. Det er
 her lige vort her et Par Dage. I Morgen riper Lilla. Helger og Dorte
 har det godt. Nu til Slut mange Lilsen fra hele Familien ogsaa Lilla
 de kære Lilsen og Lys fra den. Hø.

Mors brev til far.

et brev til far i Frøslevlejren. Brevet er afsendt og poststempet den 30.9.1944, men blev afvist og forsynet med påtegning: "Modtagelse nægtet - Polizeifangenenlager Fröslev" og returneret den 11.10.1944.

Af et brev fra fru kaptajn Ørsted Petersen, hvis mand jo også var interneret, fremgår det, at al kommunikation ud og

ind af lejren var "lukket" i oktober måned.

Den 5. oktober 1944 blev halvdelen af gendarmerne (141) heriblandt far transporteret til koncentrationslejren Neuengamme i nærheden af Hamborg.

Mor modtog et feltpostkort fra far, hvor han på tysk skrev (det var et krav fra lejrledelsen, at breve m.v. skulle affattes på tysk), at han havde det godt. Kortet er

**Konzentrationslager
Hamburg-Neuengamme**

Auszug aus der Lagerordnung:

Jeder Häftling darf im Monat 2 Briefe oder 2 Postkarten empfangen und auch abfenden. Ein Brief darf nicht mehr als 4 Seiten à 15 Zeilen enthalten und muß übersichtlich und gut lesbar sein. Postsendungen, die diesen Anforderungen nicht entsprechen, werden nicht zugestellt bzw. befristet. Pakete dürfen empfangen werden, ausgenommen alkoholische Getränke. Briefsendungen ohne Abfender werden nicht ausgehändigt. Gebühren sind zulässig.

Der Lagerkommandant.

Meine genaue Anschrift:

Schuhhäftling: *Anton Petersen*

Nr. *5453*

Block *16*

Konzentrationslager
(24) Hamburg-Neuengamme

Sendung ohne Nummer und Block nicht zulässig

Postkarte
24/11/44
HAMBURG-BE
ORE
24/11/44-9

Im Opt. Louise Petersen

Punktnas Brugsforening

Linderylland

Lannmark

A1

B/0254

Unübersichtliche und schlecht lesbare Briefe können nicht zensuriert werden und werden vernichtet.

8. 11. 1944

*Lieben, kleiner Bittge, Holger und Louise
hermit die herzlichste Grüsse und ich
hoffe, das ihr gesund seit wie ich.
Lebensmittelmarkt muss durch "Rote
Krank" gehen.
Mit Kuss und Grüßen.
*Anton**

Postkort fra far (for- og bagside).

dateret den 8.11.1944, men først poststempet den 24.11.1944, og på det tidspunkt var han indlagt på lejrens lazaret, hvor han døde den 26. november 1944.

Kaptajn Ørsted-Petersens hustru skrev den 14. oktober et brev til mor, hvor hun gjorde opmærksom på, at mor på Grænsendarmeriets regning kunne købe beklædningsgenstande til far og nævner bl.a. 2 sæt vinterundertøj, 2 par tykke sokker og 1 par vanter og muligvis også uldvest. Hun skriver videre, at de hand-

lende i Tønder har stillet sig meget velvil- lige til at skaffe varmt tøj hjem og ende- lig, at Røde Kors sender pakker 2 gange om måneden.

Mor fik sendt en ret omfattende pakke afsted, men den er sandsynligvis først nået frem efter fars død.

Røde Kors sendte efter krigen pakken retur til mor suppleret med de ejendele han havde på sig ved anholdelsen den 20. september, og de ting mor fik sendt til ham i Frøslevlejren.

DANSK RØDE KORS
CROIX ROUGE DANOISE DÄNISCHES ROTES KREUZ
Amaliegade 18 - København K.

G. Nr. 101.
Den

Til

Fru Louise Rasmussen,
Carstensgade 71,
Tønder

fra

Dansk Røde Kors,
Amaliegade 18
K.

en Pakke indeholdende: afdøde Anton Rasmussen's
efterladte Ejendele:

1 Uniform, 1 Kappe, 1 Hue
1 Par Gummistøvler
1 Mappe
1 ulden Trøje
1 Headklæde
6 Sæt Undertøj, + 1 Undertrøje
4 Skjorter
1 Par Muffeliser
4 " Sokker
2 " Vanter
3 Flipper, 1 Slips
1 Trainingsdragt
1 Pyjamas
1 Halstørklæde
7 Lommestørklæder, 1 Vaskeklud
1 Uhr med Kæde
1 Ring
1 Pung, Kr. 5, 10
1 Manchetknep
1 Kuffert.

For Modtagelsen kvitteres

Pakkliste fra Dansk Røde Kors med oversigt over fars efterladte ejendele.

Konzentrationslager Neuengamme
Kommandantur, Abt. II/Jo.

Neuengamme, den 29.11.44

Frau
Louise Rasmussen,

T ö n d e r
Carstensgade 71

Ihr Ehemann Anton Rasmussen, geb. 13.1.13 in Egaa, ist am 26.11.44 an Enterokolitis im Krankenhau des hiesigen Lagers verstorben. Eine Todesbescheinigung wird anliegend beigelegt. Die Leiche wurde im Lager-Krematorium eingeäschert. Eine Sterbeurkunde kann gegen Einsendung von RM --.85 beim Standesamt Hamburg-Neuengamme A abgefordert werden. Der gesamte Nachlaß wird Ihnen in Kürze übermittelt.

Der Lagerkommandant

T.A.

Krim.-Sekretär

SS-Feldpost.

Den 29. november 1944 sendte koncentrationslejren et brev til mor om fars død ("SS-Feldpost"). Som det ses af brevet kunne hun få en dødsattest (Sterbeurkunde) tilsendt mod at betale -.85 RM (Reichsmark).

Røde Kors sendte den 7. december 1944 også brev om dødsfaldet og meddelte tillige, at overførsel af urnen ikke kunne finde sted.

Efter krigen modtog mor både en afskrift af en "Todesbescheinigung" fra "Der Lagerarz, Konz.Lager Hmbg. Neuengamme" (navn åbenbart ulæseligt) "SS-Hauptsturmführer" og en "Sterbeurkunde" udfærdiget af "Standesamt Hamburg - Neuengamme".

42 gendarmere døde af de umenneskelige forhold, de blev udsat for. Sult, kulde, sygdom, lidelser og savn var hverdagen i Neuengamme og de andre rædselslejre blev ført til, men det vil føre for vidt at

komme ind på årsagerne til, at så mange omkom – det findes der en del litteratur om, bl.a. Lars Bjørnboes: "Ingen kender dagen".

Jacob Jensen skriver i sine hefter: "det vil blive for omfattende at omtale alle dødsfaldene, men eet kan man ikke undlade, det var da meddelelsen indløb, at foreningens kasserer og medstifter af foreningen den 26. november 1944 var afgået ved døden.

Tønder Sportsforening skrev således i foreningens medlemsblad "Tønder Sport" i julenummeret 1944 følgende mindeord:

I denne svære tid bringes der næsten hver dag sorgelige budskaber ud over landet, og sportsforeningens medlemmer har jo heller ikke skullet undgå disse.

Fredag den 8. december 1944 bragtes budskabet om overgendarm Anton Rasmussens død. Rasmussen har i de sidste måneder ufriwilligt måttet tilbringe tiden udenfor landets

Todesbescheinigung.

Jahr..... Nr. des Sterberegisters.....
Eingetragen beim Standesamt Nr.....

=====

1. Vor- und Zuname: (Bei Kindern ohne Namen, Name des Vaters, ev. bei unehelichen Name der Mutter.)	Anton Rasmussen,
2. Datum der Geburt: (Bei totgeborenen Kindern das Alter der Frucht)	13' Januar 1913.
3. Geschlecht:	männlich
4. Stand, Geschäft:	Obergendarm
5. Wohnung, Strasse, Nr. (eventl. Angabe des Stock- werkes, Hofes od. Kellers)	Tønder, Carstensgade 71.
6. Ort des Todes:	KL.Hmb.- Neuengamme
7. Tag u. Stunde d. Todes:	26.Nov.1944, 3,00 Uhr.
8. Krankheit:	Enterokolitis.

Feuerbestattung unbedenklich.
Dass ich Obengenannte seit.....
ärztlich behandelt, die Leiche gesehen und untersucht und an ihr
Zeichen der eingetretenen Verwesung und keine Spur einer unnatür-
lichen Veranlassung des Todes gefunden habe, bescheinige ich.

Neuengamme, den 26' November 1944.

Der Lagerarzt

Konc.Lager Hmbg. Neuengamme.

Navn

SS - Hauptsturmführer.

Afskriftens Rigtighed bekræftes.

TØNDER TOLDKAMMER

N. N.

Afskrift.

G 2

S t e r b e u r k u n d e

(Standesamt Hamburg - Neuengamme - A Nr. IV - 166 - 44 -)
Der Obergendarm Anton R a s m u s s e n, evangelisch,
wohnhaft T ö n d e r, Dänemark, ist am 26. November 1944
um 3 Uhr 00 Minuten in Hamburg - Neuengamme, Hausdeich 60
verstorben.

Der Verstorbene war geboren am 13. Januar 1913 in
E g a a, Dänemark.

Der Verstorbene war verheiratet mit Louise geborene
H a n s e n.

Hamburg, den 26. November 1944.

Stempel:

Der Standesbeamte
in Hamburg-Neuengamme A.

Der Standesbeamte

Brake. sign.

Gebührenfrei, für amtliche Zwecke.

Afskriftens Rigtighed bekræftes.

TØNDER TOLDKAMMER

Nelmann

D.T. 01463
1945 JG

DANSK RØDE KORS

KONTORET FOR
UDENLANDSKE ANLIGGENDER
OG KRIGSHJÆLP

Amaliegade 18, København K.

Tell. Palm 8503 — 8553.

Postgiro: 24372

16947/44

HOH/U-M.

CROIX ROUGE DANOISE

BUREAU DE
RELATIONS EXTÉRIEURES
ET DE SECOURS

Amaliegade 18, Copenhague K.

København, den 7. December 1944.

Fru Louise Rasmussen.
Carstensgade 71.
Tønder.

Dansk Røde Kors har fra det danske Udenrigsministerium modtaget Meddelelse om, at Deres Slægtning, Anton Rasmussen, den 26. November 1944 er afgaaet ved Døden i Lejren Neuengamme ved Hamborg, og idet man paa Ministeriets Henstilling giver Dem denne Underretning, udtrykker Dansk Røde Kors sin medfølgende Deltagelse.

Det tilføjes, at der fra Udenrigsministeriets Side vil blive gjort Skridt til at fremskaffe Dødsattester tilligemed Oplysninger om de nærmere Omstændigheder ved Dødsfaldet. Ligbrændingen har fundet Sted, og Overførelse af Urnen kan efter de fra de tyske Myndigheder tilgaaede Oplysninger for Tiden ikke ske.

Erbødigst.

HELMER ROSTING.
Direktør.

grænser, og her har ulykken ramt ham som så mange andre.

Vi, Anton Rasmussens sportskammerater, kendte ham som en ualmindelig sympatisk idrætsmand og et meget fint menneske. For ham var idrætten ikke blot et tilfældigt tidsfordriv, men han så og forstod, at i idrætten fandtes værdier, som måtte tages alvorligt. For ham blev idrætten ikke målet – men midlet.

Vi kendte ham som den glade og friske sportskammerat, der tog et nederlag eller en sejr med samme sind, og for hvem foreningens vel kom i første række. Når der skulle gøres et arbejde i sportsforeningen, var Rasmussen altid den mand, man kunne regne med, og man måtte beundre den viljestyrke og udholdenhed, hvormed han tog del deri. Alle, der kendte ham, er blevet dybt grebet over den ulykke, der har ramt hans unge kone og deres 2 små børn, og den allerstørste medfølelse følger dem.

Nu er Anton Rasmussen ikke mere, og Tønder Sportsforening har mistet et af sine allerbedste medlemmer, men mindet om ham vil altid leve.

ÆRET VÆRE HANS MINDE

sign. Th. H.”

(Thomas Helleberg, formand for atletikafdelingen i Tønder Sportsforening red.)

”Grænseværnet” udkom med sit første nr. efter krigen den 15. september 1945. Et år var gået og man skulle forsøge at komme videre efter de frygtelige begivenheder en stor del af gendarmerne havde gennemlevet.

I dette første nr. afsluttedes bl.a. indlægget om idrætsstævnet og generalforsamlingen fra året før:

”Dirigenten, overgendarm P. A. Jørgensen, Gråsten, rettede en varm tak til formanden Jacob Jensen for hans arbejde og udbragte et leve for denne.

Formanden takkede for tilliden, som han i øvrigt ønskede at lade gå videre til sine medarbejdere i hovedbestyrelsen, og bad forsamlingen om sammen med ham at råbe et leve for kassereren, overgendarm Rasmussen, der i et og alt var hans højre hånd”.

Gendarmernes Idrætsforening genoptog sit virke i marts md. 1946. Det skete ved et møde i Tinglev for at tilrettelægge arbejdsplan mv. for sommerens idrætsarbejde, herunder idrætstræning, det årlige idrætsstævne, og terrænløb. Jacob Jensen skriver: ”Med hensyn til afholdelse af konkurrenceskydning lå dette i det uvisse, da der ikke kunne skaffes geværer, idet såvel korpsets som de lokale skytteforeningers geværer var taget af tyskerne og spredt ud over det meste af Europa”.

Den 11. august 1946 afholdt foreningen den første ordinære generalforsamling efter krigen.

Jacob Jensen skriver:

Formanden indledte med at mindes foreningens tidligere bestyrelsesmedlem og kasserer, afdøde overgendarm A. Rasmussen, Tønder, der var blandt de første af kollegerne, som bukkede under i den tyske rædselejr Neuen-gamme.

Rasmussen var med ved oprettelsen af foreningen, og det var på hans initiativ, at den blev stiftet, og han havde i den tid, han fik lov at virke, udført et energisk og dygtigt arbejde for idrætten indenfor grænsegendarmeriet og da navnlig i 3. distrikt, hvor han havde samlet og ledet det hele med stor dygtighed.

Vi havde også i fremtiden haft hårdt brug for hans rige evner, energi og dygtighed.

ÆRET VÆRE OVERGENDARM
RASMUSSENS MINDE

Far fik jo ikke nogen grav i Danmark. Som de fleste af hans kolleger, der døde

under interneringen, blev han brændt i koncentrationslejrens krematorium. Men i årene efter krigen indviedes en række mindesteder for krigens faldne. Således også for de 42 gendarmere, der døde i forbindelse med opholdet i de tyske koncentrationslejre.

Mindemuren fik i første omgang sin plads ved korsvejen i Kruså, men blev efter en årrække flyttet til Frøslevlejren. Her afholdes hvert år den 5. oktober en lille mindehøjtidelighed til markering af gendarmernes deportation til Neuen-gamme.

I Gråsten er der opsat en mindeplade

med navnene på de 42 gendarmere lige over for mindemuren for gendarmeriets chef oberst S.B. Paludan-Müller.

På kasernen i Sønderborg er opsat en mindeplade over tidligere elever på fod-folkets sergent- og oversergentskole og i Tønder Kirke er ligeledes opsat en min-detavle over de borgere fra Tønder, som gav deres liv under besættelsen. På begge plader finder vi Antons navn blandt de omkomne.

Tønder Sportsforening påskønnede i den grad fars virke i foreningen, at man besluttede at udsætte en vandrepokal, der skulle anvendes i forbindelse med et af

Mindemuren i Frøslev Lejren med grænsegendarmernes fanevagt (foto 5.10.2012 - H.R.).

Mindeplade på kassernen i Sønderborg.

foreningen årligt afviklet terrænsportsløb: "Gallehusløbet". Pokalen skulle tildeles den Tønderløber, der klarede sig bedst i løbet. Pokalen fik indgraveringen: "Overgendar A. Rasmussens mindepokal".

År efter år fik pokalen et nyt navn indgraveret, men i begyndelsen af 1990'erne begyndte det at knibe med plads til indgravering af flere navne.

I 1990 var toldvæsenet og den statslige del af skattevæsenet (Amtsskatteinspektorerne og Amtstuerne) blevet sluttet sammen i én organisation: Told-Skat. Jeg havde siden 1957 været ansat i toldvæsenet og fik nu nye kolleger fra en anden etat.

En af disse var Helge Lykkebak, som hidtil havde været ansat på Amtstuen i Tønder.

Helge var ret engageret i Tønder Sportsforenings atletikafdeling, og han

Mindeplade i Gråsten.

Mindeplade i Tønder Kirke.

Far og datter efter gennemført Gallehusløb 1994.

Litteraturhenvisninger:

Jens Jensen: Det danske Gendarmerikorps - grænsens gendarmere og smuglere. Forord og efterskrift af Lars Bjørneboe. Toldhistorisk Selskab, København 1981 [1938]. 213 s. ill.

Lars Bjørneboe: Ingen kender dagen. Grænsegendarmariet under krig og besættelse 1940-1945. Nationalmuseet, København 1970. 179 s. ill. litt. noter.

Jørgen Kieler: KZ-lejrenes patologi. - Personlige erfaringer fra arbejdslejren Porta Westphalica. Rubicon. 13. årg. 2/2005, s. 33-51. litt.

Mindeskrift om de som følge af den tyske besættelse af Danmark, omkomne danske grænsegendarmere. Grænsegendarmariet, Graasten 1946. 44 s. ill.

Strejftog i en kommunal ligningssekretærs erindring

af Anders Lützhøft

Jeg trådte mine sko fra 1975 til 2005 i det agtværdige Direktoratet for Københavns Skatte- og Registerforvaltning - senest bare "Københavns Skatte- og Registerforvaltning". Hovedkontoret havde adresse i Gyldenløvesgade 15 - i det såkaldte Skattepalæ - bygget vist nok i midten af 1930'erne.

Mine nedenstående erindringer er fortrinsvis baseret på mine oplevelser i nævnte forvaltning.

Københavns Skattevæsens historie

Først skylder jeg en forklaring på nævnte forvaltnings lange navn. At det var et "direktorat" hang sammen med, at direktoratet blev ledet af en direktør. Og det med "Registerforvaltningen" hang sammen med, at Københavns Folkeregister henhørte under den kommunale skatteforvaltning - dog naturligvis under iagttagelse af lovgivningens regler om tavshedspligt i skattedelen og i folkeregisteret.

Skattepalæet i Gyldenløvesgade/Nyropsgade opført i midten af 1930'erne.

Endvidere henhørte Københavns edb-central i en periode også under forvaltningen, for dog på et tidspunkt at blive udskilt som særskilt kontor - og for senere at blive opslugt af Kommunedata - nu KMD.

Skatte- og Registerforvaltningens historie kan læses i Københavns Kommunalkalender fra 1973. Det fremgår heraf bl.a., at Københavns skatteadministration ved vedtagelse af 30. december 1857 i Borgerrepræsentationen blev samlet under Magistratens 2. Afdeling. Forretningerne blev delt mellem hovedbogholderiet, kærnerkontoret (en slags datiden kommunaldirektør), stadskonduktøren og formanden for rodemestrene (rodeforvaltningen).

Særligt om Stadskonduktøren

Stadskonduktørembedet blev oprettet allerede i 1690 med den hovedopgave at holde orden i grundtakstmatriklen af 1689 og føre en ejendomsmatrikel med mål for samtlige grunde. Byens skattevæsen - bortset fra opkrævningen - sorterede til dels under stadskonduktøren, idet han fra 1690 til 1905 udarbejdede grundlagene for - og derefter pålignede - samtlige ejendoms- og grundskatter. Ak ja - allerede den gang var man opmærksom på, at fast ejendom var en glimrende kilde til beskatning! I øvrigt modtog stadskonduktøren portpenge indtil 1851 (ved Københavns porte, som først blev nedlagt i 1857) samt lygte og sprøjteskatten.

Faktisk var der også en "hesteskat", som var indført af Struense. Skatten blev brugt til forsørgelse af "enlige fruentimere, som var kommet i ulykke". Skatten blev vist først ophævet i slutningen

af 1800-tallet eller måske endog senere. Hvorfor netop hesteejerne skulle bøde for ulykkerne, melder historien ikke noget om!

Særligt om rodeforvaltningen

Som nyansat undrede man sig over, at der - som nævnt - var noget, der hed "rodeforvaltningen" og "rodekontorer". Men man fandt hurtigt ud af, at der ikke var det mindste "rod" i de kontorer! De stod for skatteopkrævningen og for optagelse af mandtal til brug for påligningen af personskat. Og så var København geografisk i øvrigt inddelt i et antal "roder".

Statsskatteloven og København

Mange tror, at Statsskatteloven fra 1922 er Danmarks første Statsskattelov. Men den første statsskattelov er fra 1903 - og som en pudsighed gjaldt den ikke for København. I stedet gjaldt en anordning af 22. oktober 1903, som blev afløst af en lov af 18. april 1910 om indkomstskat til Københavns kommune.

Det skulle vise sig at få betydning i en konkret sag, som jeg behandlede. Jeg havde anmodet en revisor om - på sin klients vegne - at indsende dokumentation for nogle fratruckne afgifter. Revisoren meddelte mig imidlertid, at han som statsautoriseret revisor var det offentliges tillidsmand, og at der derfor ikke var hjemmel til at indkræve dokumentation fra hans klient.

Gode råd var dyre, for rent faktisk stod det ikke i skattelovgivningen, at man på opfordring var pligtig til at dokumentere sine forhold. Jeg forsøgte mig lidt med "forholdets natur", men revisor bed ikke på.

Indgangen til Skattepalæet mellem bladhandler og frisør, hvor mange har stået den sidste aften for fristen for aflevering af selvangivelsen udløb.

Til alt held stod det i de særlige regler for København, men ikke i Statsskatte-loven, at man var pligtig til - på anmodning - at indsende dokumentation. Og så vandt København sagen!

Hvor står det i øvrigt i dag, at en borger har pligt til - på anfordring - at indsende dokumentation?

Den nyansattes lod

Da jeg blev ansat i 1975, havde der ikke været ansat akademikere i mange år. Det forlød, at den daværende overborgmester "ikke kunne lide jurister" - så det var altså lidt af et privilegium for en jurist, at få stilling i København. Sammen med mig

blev i øvrigt ansat Henrik Gam, som i dag bl.a. er dommer i Østre Landsret.

Jeg var noget usikker på etiketten i forvaltningen, og havde derfor indkøbt en tweedjakke i Daells Varehus - på tilbud. Dertil en lyseblå skjorte og et orange slips! Første dag på arbejde blev jeg af kollegerne budt på kaffe - serveret i hvide plastikkrus i blå holdere.

Da jeg lænede mig frem for at drikke kaffen, faldt mit slips ned i kaffen. Og da jeg rettede mig op, faldt det kaffemættede slips ind på skjorten - stor succes! På mit kontor tog jeg skjorten af, for at forsøge at fjerne pletten - og så trådte min kontorchef ind i kontoret for at hilse på mig. Jeg mener at huske et udtryk i hans øjne, som røbede, at han var noget i tvivl om, hvorvidt han havde fået ansat den rette mand.

Kontorchefen

Men vi fik et fint forhold til hinanden. Kontorchef Ole Esdorf, som han hed, viste sig at være en endog meget kyndig skattejurist, hvis viden man altid kunne trække på.

Dengang skulle en chef jo - ud over at kunne lede - også kunne noget fagligt!

Kontorchef Esdorf havde i øvrigt en fremragende sangstemme, som han lod høre ved festlige lejligheder. Hans yndlingssang var "To liljer og en knækket søjle" - og ve den medarbejder, som forsøgte at synge med!

Først når han var færdig, kunne ekspeditionssekretæren tage over med "Jeg er en af bakkens sangerinder". Og så gik det ellers løs med festlighederne. Og dengang, var julefrokosterne jo meget sjovere end i dag - det kan alle gamle ligningsmedarbejdere tydeligt huske!

Kollegerne

Som nyansat delte man kontor med en anden medarbejder. Jeg var så heldig at dele kontor med en nydelig ung pige, som hed Birte Jensen. Hun var assistent, og jeg er hende megen tak skyldig, idet hun kunne alle de praktiske ting, som fem års jurastudier ikke havde lært én.

På min første telefonvagt blev jeg spurgt om, hvordan man fik et skattekort? Det anede jeg ikke – men det vidste Birte heldigvis - som så meget andet. Tak Birte!

Birte rejse tidligt fra forvaltningen, men ved et tilfælde mødte vi hinanden igen, da jeg blev ansat i SKAT, HR Uddannelse i 2011.

Faktisk rejste mange nyuddannede fra kommunen i en tidlig alder. Når de havde fået deres uddannelse, søgte de til omegnskommunerne, som lokkede med bedre løn og grønnere omgivelser. I øvrigt bestod et ligningskontor af ligningssekretærer og ”dem på holdene”. Holdene, som bestod af ca. 15 medarbejdere, sad i storrum og blev ofte ledet af en bestemt dame, som holdt nøje øje med de ansatte - som regel unge piger. I tidlige tider måtte de ikke gå i bukser, men skulle gå i nederdel!

Da en af pigerne blev gravid og der faldt en bemærkning herom fra forvaltningens vicedirektør, lød svaret fra pigen: ”Der kan De se, hvad der sker, når man ikke må gå i bukser!”

Nævnte piger – og selvfølgelig også nogle drenge - tog sig af det praktiske med at bestyre selvangivelserne og indtastningen af de forhøjelser, som blev gennemført på gennemskrivningsblanketter.

En undersøgelse afslørede på et tids-

punkt, at en del af de varslede forhøjelser aldrig blev effektueret, idet blanketterne blev forlagt, så forhøjelserne aldrig blev indtastet! Det blev der så rettet op på.

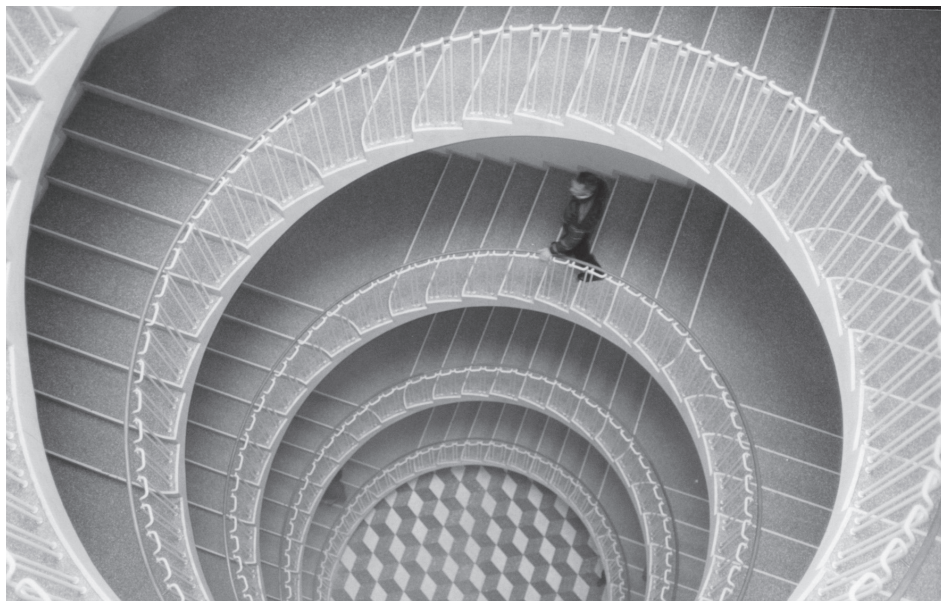
Ved juletid var det evige slagsmål, om ”pigerne på holdene” skulle med til ligningssekretærernes julefrokost, eller måtte holde deres egen. Ikke overraskende var der hos de mandlige ligningssekretærer overvejende stemning for deres deltagelse, mens de kvindelige ligningssekretærer var imod!

Det var også på de tider med lårkorte kjoler, hvilket nogle mandlige ligningssekretærer udnyttede ved konsekvent at opbevare deres sager på gulvet, hvor de så lå til afhentning af pigerne!

Enkelte kolleger følte sig forpligtede til at lære den nyansatte sin plads i hierarkiet at kende. En ældre fuldmægtig tiltalte mig den første tid i tredje person. Eksempelvis hed det: ”Her har Han 2 kroner. Så kan Han købe mig en pilsner til min frokost - og så kan Han beholde resten”. Samme fuldmægtig tiltalte i øvrigt den nyansatte jurist som ”student”. ”Hør student - du er jo nyuddannet, så må du kunne svare på følgende problem!” Nå, ofte var det nu udtryk for, at fuldmægtigen ikke selv kunne hitte ud af at løse det opståede problem.

Arbejdstid og pauser

Arbejdsdagen var på 8 timer - fra 08.15 til 16.15. Men på meget moderne vis havde vi flekstid, som hver medarbejder styrede på et fleksskema, som ved månedens udgang blev afleveret til chefen. Optjente overtimer kunne bruges til fridage - og for visse gruppers vedkommende til afspadsering inkl. overarbejdsbetaling. Det fungerede perfekt.

Rotunden ved indgangen til Skattepalæet set oppefra. Rotunden har været anvendt i flere film.

Vi startede om morgenen med fælles kaffe. Næste pause var frokosten, og så var der igen fælles kaffe kl. 14. Og om fredagen var der weekend-øl kl. 15 - så der hvilede et stort pres på alle for at afslutte kaffepausen, inden ølpausen begyndte!

Det mærkelige var, at vi i vores kontor nok var slemme til at holde pauser, men faktisk var kontoret det mest produktive i forvaltningen.

For ikke at vække for meget opsigt ved ølpausen, blev yngste mand sendt ned i kiosken med en tom "kuffert", som ellers var beregnet til at opbevare de rejseskrivemaskiner, som blev brugt under sagsbehandlingen. Kufferten blev så fyldt med øl. Desværre havde kufferten den ulempe, at flaskerne ofte klirrede, hvilket aktiverede kontorchefen. Dette kunne som regel klares ved, at han fik en øl med!

Det – og andre "overtrædelser" af god medarbejderadfærd - andre kunne jo ikke

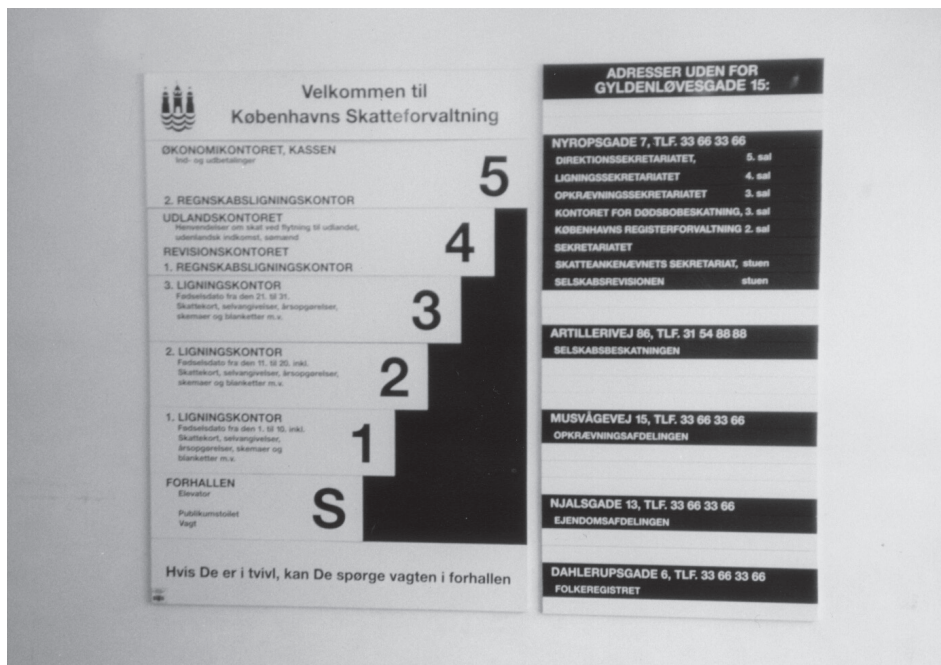
blive ved med at gå, så på et tidspunkt udsendte forvaltningens direktør en rundskrivelse, hvori der blev strammet op. Rundskrivelsen blev af vittige kolleger døbt "Hyrdebrevet", idet den blev sammenlignet med de rundskrivelser, som en biskop eller sågar paven udsender til menigheden in concreto forvaltningens medarbejdere.

"Hyrdebrevet" blev indledt med ordene: "Tving mig ikke til at udstede regler om ...". Et fint eksempel på "Værdibaseret ledelse" – før det begreb overhovedet var opfundet i managementkulturen!

Inventar mv.

Sagsbehandlerne havde hver et skrivebord med skuffer i teaktræ. Hæve/sænkebordet var endnu ikke opfundet, men det gik alligevel.

Stolene var i starten nogle - godt slidte -

Oversigt over den københavnske skatteforvaltnings kontorer. Tavle ved indgangen i rotunden.

traditionelle kontorstole betrukket med en slags plys.

Computeren var ikke opfundet i 1975, da jeg blev ansat. Elektroniske regnemaskiner var lige kommet frem, men var for dyre at anskaffe for forvaltningen, så man måtte selv til lommerne. Min første maskine kostede 500 kr. og det var mange penge den gang. Enkelte medarbejdere havde en manuel regnemaskine - en såkaldt "svinger". Oppe på loftet stod nogle imponerende udfasede manuelle regnemaskiner af mærket Comptometer - beklædt med noget, der lignede kobber (de kan ses på Google).

Men der var heller ikke brug for regnemaskiner, for alle de ældre ligningskretærer kunne jo lægge store kolonner af tal sammen i hovedet - det havde de lært i skolen.

Ellers fik man udleveret en papirkniv og en pennekniv. Den sidste blev slebet to gange om året og blev brugt til at kradse slåfejl i breve væk - raderlak og deslige fandtes ikke.

Ældre medarbejdere var udstyret med en "vugge", som blev brugt til at suge overflødig blæk op med, når et brev var blevet underskrevet med fyldepen.

Kontorchef og vicekontorchef havde naturligvis hver en sofa. Disse var ofte så gamle, at fyldet var blevet til pulver, men ud skulle de ikke - dertil var de forbundet med for megen prestige.

Endeligt var der naturligvis stempelmøllen, hvor man opbevarede sine stempler, mens stempelpuden lå i skuffen. Stemplerne blev indkøbt hos firmaet "Stempel Hansen", og sparede megen skriveid. Jeg var særlig glad for et "arvet"

stempel, hvor der stod "Vend" - det blev brugt på et notats side 1 for at markere, at der også stod noget på bagsiden.

Computerens indtog

Som nævnt havde den elektroniske lom-
meregner netop gjort sit indtog, da jeg
startede som ung "sekretær", som det
hed dengang. Men computeren til kon-
torbrug var endnu ikke opfundet, så alt
skrivearbejde blev klaret med skrivema-
skine og papir.

Det er dog ikke helt korrekt, da Køben-
havns Folkeregister på et meget tidligt
tidspunkt indkøbte en hulkortmaskine,
som dengang var det tætteste man kom
elektronisk databehandling.

Ligningsmæssige forhøjelser blev kla-
ret ved, at ligningssekretæren på et sæt

gennemskrivningspapir - og ved hjælp af
en rejseskrivemaskine - udfærdigede den
ligningsmæssige ændring. Teksten lød
eksempelvis noget i retning af:

Selvangivet indkomst	100.000 kr.
Fradrag for befordring mellem hjem og arbejdssted 5.000 kr.	
Fradrag, korrekt opgjort, 220 dage á 15 kilometer	
3.000 kr.	2.000 kr.
Skattepligtig indkomst herefter	102.000 kr.

Side 1 i gennemskrivningssættet blev
sendt til borgeren, mens resten af kopier-
ne - efter tilføjelse af feltkode - blev brugt
til at sikre, at forhøjelsen "slog igennem"
og udløste en ny "slutopgørelse". Ja den
gang hed det "slutopgørelse" - det blev
senere ændret til "årsopgørelse" for at

Den unge sagsbehandler Anders Lützboft i arbejde januar 1979.

markere, at forhøjelsen ikke nødvendigvis var "slut" på mellemværendet med skatetvæsenet.

Egentlige breve blev udfærdiget på konceptpapir, Konceptet blev derefter godkendt af vicekontorchefen, som sendte det til skrivning på skrivestuen. Når brevet kom tilbage blev det parafæret (dvs. medunderskrevet) af sagsbehandleren og til slut underskrevet af kontorchefen med mindre kontorchefen fandt brevet for dårligt - så blev brevet kasseret og processen startede forfra!

Så kom de første computere - eller terminaler, som det jo var.

Langt hen ad vejen blev det anset for sund fornuft, at hver medarbejder havde en "dum" terminal, som så stod i forbin-

delse med et Main frame-anlæg - altså en central hjerne. Først flere år senere, blev terminalerne udskiftet med de første Pc'er.

Sagsbehandlingsprincipper

Som nystartet ligningssekretær blev man i starten "kun" betroet at ligne (dvs. kontrollere) selvangivelser for lønmodtagere. Man kunne så avancere til at ligne handelsrejsende, som blev anset for at være særligt udspekulerede i skattemæssig henseende.

De havde jo talegaverne i orden, så mangen en uerfaren ligningssekretær endte sagsbehandlingen med at reducere eller helt frafalde den påtænkte forhøjelse

En gang i et ligningskontor i begyndelsen af 1990'erne efter renovering, nu uden skabe, idet EDB'en havde taget over.

under tyngden af de ikke altid helt saglige argumenter. I værste fald sad man tilbage med en udfyldt bestilling på en vare, som den handelsrejsende forhandlede!

I øvrigt blev man først sluppet løs, når en vejleder sagde god for, at man havde erhvervet de fornødne færdigheder. Tiden med vejlederen var træls, idet man i starten fik næsten alt tilbage med røde streger. Men bagefter var man taknemmelig for, at vejlederne havde bibragt en forståelse for, at kvaliteten skulle være i top.

Når man avancerede til at ligne regnskaber, var det en forudsætning, at man havde bestået den højere fagprøve i regnskabslære. Man blev så indført i mysterierne om dobbelt bogholderi, og det åbnede en ny og spændende verden. Man opdagede, at mange skattesager kunne finde deres løsning ved hjælp af disse konteringer. Og manglede der en postering - så lærte man, at den nok skulle på kapitalkontoen.

I øvrigt var forvaltningen inddelt i specialkontorer. Således rådede man fx over et "udlandskontor", et dødsbokontor, et "selskabskontor", "opkrævningskontorer", en "edb-afdeling", et "projektkontor" og et folkeregister. Disse kontorer var bemandede med medarbejdere, som over årene opbyggede en ypperlig faglig kompetence.

Hver ligningssekretær havde en Arbejdsvejledning og en Ligningsvejledning til hjælp i det daglige arbejde. I Arbejdsvejledningen stod alle arbejdsprocesser beskrevet, og i Ligningsvejledningen stod alt om de skattemæssige regler. Ligningsvejledningen hed i starten "Københavnervejledningen", idet den blev skrevet i Københavns skattevæsen på initiativ af kontorchef Knud Sørensen. Han sluttede sin karriere, som direktør i forvaltningen.

Københavnervejledningen var beregnet til internt brug, men efterhånden abonnerede de fleste kommunale og statslige forvaltninger på vejledningen. Kvaliteten af vejledningen var meget høj, og på et tidspunkt i slutningen af 70'erne blev den - uden beregning - overdraget til Stats-skattedirektoratet, som siden stod for arbejdet med det, som nu hedder "Den Juridiske vejledning".

Der var i øvrigt den pikante detalje, at vi i København havde glemt, at der var noget, som hed moms. Så på et tidspunkt modtog Københavns Skatteforvaltning en diskret henvendelse fra Statsskattedirektoratet om det betimelige i, at salget til øvrige forvaltninger mv. skete under udfoldelse af behørig hensyntagen til momsreglerne!

Breven blev skrevet i sædvanlig kan-cellistol, hvilket betød, at mange borgere ikke forstod indholdet. Det blev der efterhånden rettet op på, og der blev holdt kurser i god sprogbehandling. Det var nu ikke uden problemer, idet der kom klager fra borgere, som mente, at den nye sprogstil var nedladende. Andre klager kom fra fagfolk, som pludselig ikke kunne "afkode", hvad der stod i brevene. Og vi har sikkert alle mødt ældre kolleger, som på udsagnet: "Dit brev er jo helt uforståeligt" med betydelig selvfølelse svarede "Jamen jeg er også selv stolt af det"!

Samarbejdet med de andre kommunale skatteforvaltninger

Der foregik et udmærket samarbejde mellem de kommunale skatteforvaltninger. De største kommuner (København, Frederiksberg, Aarhus, Aalborg og Odense) skilte sig dog ud, og direktionerne mød-

Den københavnske skatteforvaltnings bygning i Dahlerupsgade med folkeregister i stueetagen.

tes et par gange om året i den såkaldte ”Herningklub”. Her blev der diskuteret emner af fælles interesse, og så blev der sluttet af med en god middag. Nogle af kommunerne var mere ”ved muffen” end andre - og særligt i Odense kunne man forvente det sublime. I København blev der derimod udvist sund kommunal tilbageholdenhed - nogen vil nok mene fornærvethed.

At ”klubben” blev kaldt ”Herningklubben” hang sammen med, at der blev taget initiativ til dens etablering under et møde i Herning. Klubbens møder blev vist aldrig siden holdt i Herning. Efter nævnte middag blev der i øvrigt spillet kort – mausel – men kun om småpenge.

Som nytiltrådt medlem af klubben kom man hurtigt i menneskehænder hos

de jyske kolleger, som på forunderlig vis meget hurtigt blankede københavnernes af! København sad i kraft af sin størrelse på ca. 10 % af ligningen i Danmark - og på den overvejende del af de store selskaber. Man kunne i den forbindelse ikke se bort fra en vis ”storebror-effekt”, og som københavnere var man påpasselig med at søge at modvirke nævnte effekt.

Storebroreffekten gav sig i øvrigt mange udslag.

Blandt andet i ligningen, hvor de store kommuners opfattelse af gældende ret til tider blev sat igennem over for de mindre kommuner - dog naturligvis først efter intens debat. Det havde dog bl.a. den gode effekt, at ligningen blev mere ensartet i hele landet.

Men ellers havde de kommunale skat-

techefer et glimrende samarbejde, som mere formelt blev kanaliseret via arbejdet i Skattechefforeningen. Årsmøderne havde såvel et fagligt som et socialt indhold - og middagen med ledsager forløb altid på festlig vis med skatteministeren som hædersgæst.

Skattechefforeningen blev nedlagt i 2005 i forbindelse med de kommunale skatteforvaltningers fusion med Told.Skat.

Interesserede kan læse foreningens historie i "Det var i de Tider, da vi fik Skattelovsændringer hvert andet Aar. Skattechefforeningen 1919-2005" - udgivet i 2005 af Skattechefforeningen.

Samarbejdet med politikerne på Københavns Rådhus

Mange af de ledende politikere i København deltog i arbejdet i Ligningskommissionen og senere i det kommunale Skatteråd og endelig i det kommunale Skatteankenævnet.

De repræsenterede på bedste vis det såkaldte "læge element", hvor mangeårig viden om København og snusfornuft blev kombineret med den kolde jura. Og ikke sjældent kunne politikerne overbevise embedsmændene om, at den juridisk korrekte løsning måske kunne vinde ved en mindre justering. Men man oplevede aldrig usaglig pression - eksempelvis sagde den mangeårige formand for Skatterådet, overborgmester Egon Weidekamp, altid til de mødende embedsmænd: "Kan I leve med det"? I modsat fald holdt man sig til den sikre løsning.

Skatteforvaltningen udfærdigede løbende notater om de for politikerne gældende skatteregler - herunder fx hvordan man skulle forholde sig til beskatningen af fri-

billetter mv. På intet tidspunkt blev der fra politisk hold rejst tvivl om notaternes indhold.

Samarbejdet med Statsskatte- direktoratet og Skatteministeriet

Rundt i landet arbejdede de kommunale skatteforvaltninger sammen med de stedlige amtsskattedirektorater, som udøvede en tilsynsfunktion. København havde imidlertid en særstatus, så Københavns skatteforvaltning tillige var sit eget Amtsskatteinspektorat. Det gav ofte anledning til irritation hos de statslige myndigheder - og irritation hos de kommunale kolleger. Men København stod stejlt på denne rettighed, som efter sigende stammede fra 1659, hvor kong Frederik d. 3 tillagde Københavns borgere særrettigheder som belønning for at have modstået det svenske angreb. Da rettighederne, mig bekendt, ikke er ophævet, så gælder de vel endnu!

Der blev naturligvis tillige samarbejdet med de øvrige statslige myndigheder, som havde en berøring med skatte- og afgiftsområdet. Det kunne fx være Erhvervs- og Selskabsstyrelsen - nu Erhvervsstyrelsen. I København var der - som jeg husker det - ikke noget nævneværdigt samarbejde med Toldvæsenet (inden sammenlægningen med den statslige skatteforvaltning), men et sådant samarbejde kan meget vel have været etableret i de andre kommuner.

I øvrigt havde borgerne nok lidt vanskeligt ved at finde ud af, hvad Statsskattedirektoratet tog sig af, og hvad kommunen tog sig af. At moms blev behandlet hos staten medførte jo nogen forvirring i ligningen. Ofte kunne en revisor og hans klient ikke forstå, hvorfor

Vicedirektør Anders Lützhøfts kontor.

fx. en skatteretlig regulering ikke straks udløste en korresponderende regulering af momsen.

Men en sådan kunne jo først gennemføres, når de statslige myndigheder havde sat sig ind i sagen. Problemet opstod selvsagt også, når der blev gennemført en korrektion af momsen.

Problemet var også, at en skønsmæssig forhøjelse af den skattepligtige indkomst hos en næringsdrivende forudsatte, at der kunne rejses kritik af det ligningsmæssige privatforbrug. Dette krav gjaldt ikke ved korrektioner af momsen. Det indebar eksempelvis, at en momsmæssig korrektion ofte ikke kunne slå igennem på den skattepligtige indkomst, idet det ligningsmæssige privatforbrug ikke kunne kritiseres. Gad vide, om problemstillingen stadig foreligger?

Der bestod i øvrigt et uformelt hierarki i landets skatteforvaltninger m.v. Lavest i hierarkiet var de kommunale skatteforvaltninger.

I Statsskattedirektoratet var de lidt ”finere” - og øverst svævede Skatteministeriets medarbejdere. I Skatteministeriet kunne man bl.a. udfolde sin magt gennem privilegiet til at afgøre, hvad der skulle indbringes for domstolene, og hvornår der skulle tages ”bekræftende til genmæle”.

Denne effekt var man sig udmærket bevidst i de kommunale skatteforvaltninger. Og ellers så man i de kommunale skatteforvaltninger med nogen undren på Statsskattedirektoratet, hvor ændringer og omstruktureringer fulgte hinanden i en lind strøm.

Ingen i den kommunale sektor forstod

helt, hvad der foregik, og hvad formålet var, men man priste sig lykkelig for, at den slags ikke skete i kommunen". Så var problemet ellers bare at finde ud af, hvor de kendte kyndige medarbejdere i Stats-skattedirektoratet nu var blevet placeret ved sidste omstilling.

Uddannelse

I Københavns skatteforvaltning - og sikkert også i de øvrige kommunale skatteforvaltninger - blev der i mange år ansat et betydeligt antal elever.

I København gennemgik de en omfattende obligatorisk uddannelse på Købmandsskolen og på Københavns Magistratsskole. Derefter på Dansk Kommunalkursus og - om ønsket - på Forvaltningshøjskolen, hvor man afsluttede sin uddannelse med diplom som skatterevisor.

Uddannelsen var på et så højt fagligt niveau, at en del skatterevisorer søgte ud til vellønnede stillinger i landets større revisionsfirmaer. Undervisningen på blandt andet Forvaltningshøjskolen blev varetaget af embedsmænd fra forvaltningerne - oftest nogle af de fagligt stærkeste. Undervisningen blev særskilt honoreret, selv om den foregik i arbejdstiden. Det skete til dels med hjemmel i gældende overenskomster - og i realistisk erkendelse af, at det ellers ville være svært at skaffe de fornødne lærerkræfter. I de større kommuner blev der løbende ansat et antal akademikere. I starten overvejende jurister - og enkelt med uddannelse som cand. polit. Senere blev der desuden ansat revisorer med uddannelser fra Handelshøjskolerne (i København fra CBS).

Samspillet mellem de kommunalt uddannede medarbejdere og de ansatte

akademikere forløb som oftest gnidningsløst, men kunne til tider give anledning til mindre samarbejdsproblemer. Og sådan er det vel også i dag, hvor medarbejdere med forskellig baggrund skal arbejde sammen.

Den sidste tid i de kommunale skatteforvaltninger

I de sidste år før fusionen med Told-Skat voksede der en forståelse for, at der var et rationaliseringspotentiale ved at sammenlægge kommunale skatteforvaltninger. Flere kommunale samarbejder blev etableret med gevinst til følge.

Der blev arbejdet med bl.a. benchmarking og best practise og foretaget nedskæringer.

Der voksede samtidig en forståelse for, at ligningen ikke i fremtiden ville være en kommunal kerneopgave.

Enden på det hele blev som bekendt fusionen mellem de kommunale og statslige skatteforvaltninger. SKAT var skabt.

Det fremgår af rapporten fra The Boston Consulting Group, at der ved fusionen kan realiseres et effektiviseringspotentiale i form af produktionsgevinster og synergieffekter. Det vurderes løbende, om det lykkedes. Det kunne i den forbindelse være interessant at vide, om de nævnte gevinster alternativt kunne være realiseret, hvis de kommunale skatteforvaltninger og skattesamarbejder fortsat havde fået lov til at bestå.

Afslutning

Ovenstående indlæg er på ingen måde et forsøg på at skrive den korrekte historie. Der er blot tale om en gengivelse af nogle af mine personlige oplevelser i den

kommunale skatteforvaltnings tjeneste. Andre kan have oplevet det anderledes.

Jeg henviser for den historisk korrekte gennemgang til fx ”Vi agter... fra tor-skegilder til klageportal” som i 2011 er udgivet af Foreningen af Danske Skat-

teankenævn i anledning af foreningens 100 års jubilæum den 21. august 2011 i samarbejde med Told- og Skattehistorisk Selskab.

For det anførte hæfter kun jeg

Silkeborg Toldkammer

- Hack Kampmanns toldbygninger (8)

af Ole Degn

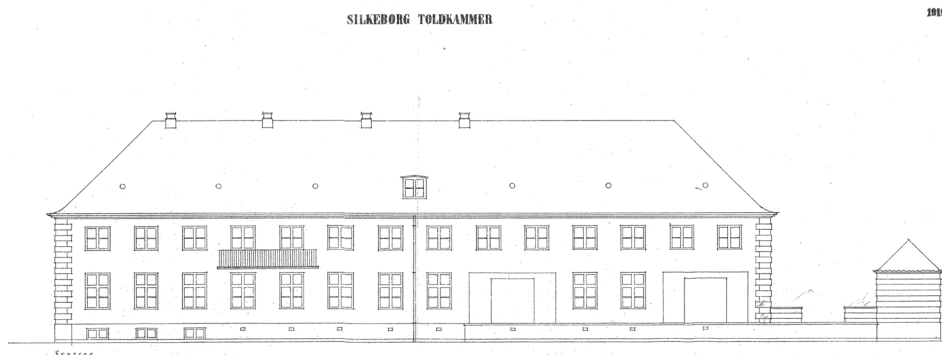
Skanderborg-Silkeborg Toldkammer

Forholdet mellem de to toldsteder Skanderborg og Silkeborg er noget kompliceret. Skanderborg havde toldsted i slutningen af 1700-tallet, og i 1847 oprettedes en ambulant toldkontrol for Silkeborg-området. Den blev ophævet i 1851 og personalet flyttet til Skanderborg. Fra 1853 blev der ved periodisk udsendte tjenestemænd fra Skanderborg atter foretaget toldekspedition i Silkeborg. I 1879 oprettedes Skanderborg-Silkeborg toldsted, toldforvalteren skulle have bolig i Silkeborg, og Skanderborg fungerede derefter som kontrolsted, indtil der i oktober 1958 var oprettet selvstændigt toldsted dér, og Silkeborg fortsatte uden Skanderborg.

Det var i tiden, da Skanderborg-Silkeborg toldkammer var ét, der blev behov for at få en afløser for de lokaler i den vestlige ende af Statsbanernes godsekspeditionsbygning på Drewsensvej i Silkeborg, som siden jernbanens anlæggelse i 1868 havde huset toldvæsenet.

Planer og tegninger

Arkivmaterialet vedrørende Silkeborg Toldkammer er ikke helt så fyldigt som det, der findes for Hack Kampmanns tidligere toldbygninger. Men sagen om toldkammerbyggeriet ses rejst, da Over-toldinspektoratet i Århus i juni 1917 ved brev meddelte Skanderborg-Silkeborg Toldkammer, at Generaltolldirektoratet dagen før ved brev havde meddelt Over-toldinspektoratet, at man intet havde at

Tegningen til Silkeborg Toldkammer set fra syd 1918. B 319 Skanderborg-Silkeborg toldarkiv, 212 Bygninger 1876-1969.

Silkeborg Toldkammer, fotograferet fra syd omkring 1957. Told-Skat Museet.

indvende imod, at en bygning blev opført ved toldvæsenets foranstaltning på den af Overtoldinspektoratet nævnte plads. Overtoldinspektoratet var samtidig blevet anmodet om snarest at foranledige udarbejdet tegning og overslag, og det havde anmodet Hack Kampmann om at gøre dette.

Der foreligger tegninger, dateret 1918, af bygningens sydside og vestgavl, et snit og en grundplan, men de er ikke tegnet af Kampmann selv, også sønnen Christian medvirkede ved byggeriet. Grundplanen viser en bygning 42,5 x 10,5 m, altså på ca. 445 m², med angivelse af lokaler, og vest for bygningen en olielagerbygning ca. 4 x 10,5 m.

Facadetegningen viser en enkelt udformet bygning i to etager med kvaderhjørnelisener og højt helvalmet tag, og der var en delvis udgravet kælder. I et foreløbigt overslag fra 4. august 1917 nåede

Kampmann frem til en samlet byggepris på 90.500 kr., idet der i en følgeskrivelse blev anført, at det var vanskeligt at lave beregninger på grund af tiderne, men udregningen var foretaget på grundlag af priserne for det da nyligt afsluttede byggearbejde Frederikshavn Toldkammer.

Det skulle komme til at vise sig, at det i højeste grad var vanskeligt. Ved brev af november 1918 blev der føjet et tillæg til overslaget på 45.500 kr., i det væsentlige beregnet efter de afholdte licitationsresultater, og ved breve af januar, april og november 1919 og februar 1920 fulgte yderligere tillæg på henholdsvis 4.000, 5.000, 20.000 og 17.000 kr., således at beløbet blev i alt 182.000 kr.

Det fremgår af overslaget, at der skal være jernbeton i både fundament og etageadskillelser, og man fornemmer allerede her, at bygningen ville blive noget anderledes end Kampmanns tidligere,

idet der er sat et forholdsvist lille beløb af til granitarbejder og modsat tidligere intet til kunstnerisk udsmykning.

Byggearbejdet

På grund af manglerne i arkivmaterialet kan byggearbejdet kun følges delvis. I maj 1918 udbetaltes til Hack Kampmanns tidligere benyttede konduktør H. A. Zachariassen et beløb til afholdelse af licitations- og pladsudgifter. I september 1919 blev der anvist yderligere et beløb til Zachariassen for konduktørtilsyn, og samtidigt anvistes et større beløb til snedkermester J. Flensborg, Skanderborg, for arbejde og leverancer vedrørende opførelsen af bygningen. I november samme år blev anvist et mindre beløb til blikkenslagerfirmaet J. Klejn og Søn, Silkeborg,

og samme måned forelå en regning fra firmaet D.I. Lassen og Søn, København, der havde udført snedkerarbejde vedrørende møbler til bygningen, efter at have vundet en licitation i konkurrence med snedkerfirmaer i Silkeborg og Horsens. Hack Kampmann havde her fået sig noget af en overraskelse. Han havde ved forhandling med snedkermester Sofus Jørgensen i Silkeborg fået arbejdet med kontormøblerne, han havde tegnet, væsentlig i elmetræ, kalkuleret til 5.200 kr., men en bunden licitation gav tre tilbud fra 9.205 til 8.149 kr., og han havde fundet det nødvendigt at forespørge Overtoldinspektoratet, om arbejdet kunne iværksættes på dette grundlag. Det var også et betydeligt beløb, svarende til 9 % af overslagets beløb til opførelsen af toldkammerbygningen.

Silkeborg Toldkammers nordfacade, ud mod Drewsensvej. Indgangsdøren er efter en ombygning placeret i 8. fag fra venstre, mens den tidligere var placeret i 4. fag fra højre. Ved en anden iøjnefaldende ændring er udleveringsporten i 5. fag fra venstre erstatter af et fag med vindue. Foto Ole Degn 2012.

Silkeborg Toldkammers nuværende ganske enkle indgangsdør, formentlig helt som den oprindelige tre fag længere til højre. Foto Ole Degn 2012.

Af et afsluttende byggeregnskab fra november 1920 fremgår uden dateringer navnene på de øvrige firmaer, der havde deltaget i opførelsen af bygningen. Blandt de vigtigste bemærker man her murerfirmaet M.H. Jensen, Silkeborg, tømrerfirmaet P. Chr. Pedersen, Århus, stenhuggerfirmaerne Carl Scheller, København, og Brødrene Nielsen, Horsens, snedkerfirmaet N. Charles, Ringkøbing, og smedefirmaerne V. Larsen, Århus, og J. Krøyer, Ålborg. Kobbersmedarbejdet var udført af Salling og Søn, Århus, kakkellovne var leveret af A/S Nyborg Jernstøberi, N.N. Christensen, Nykøbing Mors, og A/S Gudena Fabrikker, Silkeborg, stuk-

katørarbejdet af Berg og Thyge Guldling, Århus, og elevatoren af A/S Titan, København.

Som medvirkende ved bygningens opførelse ser man altså ikke blot lokale håndværkere, men også firmaer fra Århus, Horsens, Skanderborg, Nykøbing Mors, Ålborg, Nyborg og København samt Ringkøbing og Kerteminde.

Som det var nødvendigt på den tid, skulle toldkammeret have sporforbindelse til jernbanen. Dette gav under opførelsen af bygningen anledning til en tankevækkende brevveksling. I juni 1919 meddelte Overtoldinspektoratet Skanderborg-Silkeborg Toldkammer, at Generaldirektoratet var villigt til at tilvejebringe en sporforbindelse på blandt andet den betingelse, at udgifterne blev godtgjort Statsbanerne af toldvæsenet.

Overtoldinspektoratet havde imidlertid forudsat, at udgifterne blev afholdt af Statsbanerne, og man havde derfor ikke søgt noget beløb bevilget på toldvæsenets budget. Man fandt, at da de hidtidige toldlokaler på Silkeborg Station ligesom toldlokalerne på mange andre jernbanestationer i sin tid vederlagsfrit var stillet til toldvæsenets rådighed i henhold til baneanlæggets forpligtelse til at afgive lokaler til toldekspedition, så måtte konsekvensen være, når der senere opførtes en særlig toldkammerbygning, at banerne sørgede for tilvejebringelse af forbindelsesspor. Dette gjaldt endda så meget mere, som den nye bygning rummede lokaler til afløsning af de på stationen indrettede toldlokaler. Tilmed lå såvel toldkammerbygningen som det projekterede spor på jernbanens egen grund. Man henviste til, at når Statsbanerne havde vægret sig ved at bekoste anlægget af forbindelsessporet til Koldings nye

toldkammerbygning, så havde begrundelsen været, at bygningen og en del af forbindelsessporet lå på arealer, der ikke tilhørte Statsbanerne. Disse havde da heller ikke tidligere vægret sig ved at bekoste anlæg af spor ved de nye toldkammerbygninger i Odense, Viborg og Hjørring, hvor forholdene lignede dem i Silkeborg.

Bygningen

I midten af februar 1920 kunne toldvæsenet flytte ind i den nye bygning, og lørdag den 21. februar havde toldforvalter Albretsen indbudt til præsentation af bygningen. Med ham som cicerone gik de indbudte rundt, og vi følger med rundt med journalisterne fra Silkeborg Dagblad og Silkeborg Avis.

Vi går op ad den brede granittrappe og kommer først ind i en rummelig og smuk forhal. Til højre herfor ligger regnskabskontoret, stort og stilfuldt, og syd herfor toldforvalterens kontor og et arkivværelse, alt holdt i gammeldags stil, lige fra døre og vinduer til kakkellovnen, og i rolige, hyggelige farver. Lige for forhallen ligger kontrollørens kontor og et kontor til assistenter, og til venstre fører en vindeltrappe op til toldforvalterens privatbolig og en gang ind til vejerboden. Forinden passerer vi dog forbi et lille værelse, der blandt andet skal være toldvæsenets laboratorium.

Vejerboden er et stort lyst rum med vinduer til to sider. I midten står to store skydelodsvægte, der kan veje 2.000 og 500 kg, og til siderne diske med mindre

Silkeborg Toldkammers vestgavl. Man ser, at denne del af bygningen er overtaget af Ristorante og pizzeria Roma og af Arriva. Foto Ole Degn 2012.

vægte. Fra vejerboden fører to døre ind til det store og imponerende pakhus, der er 10 m bredt, 16 m langt. Midt på gulvet ses en stor vareelevator, der kan bringe toldgodset op til de ovenover liggende store pakrum på 1. sal og i tagetagen. Otte store søjler bærer pakrummene op igennem de to etager. På 1. sal ses pakrummet på ca. 180 m² og toldforvalterens lejlighed på ca. 230 m² med fem værelser, forstue, køkken og pigeværelse, i tagetagen et loft på 320 m² med pakrum og to værelser. I det nederste pakhuis findes en stor vægt, der kan veje op til 2.100 kg, og her findes ud til baneterrænet mod syd to porte til indlæsning af jernbanevognenes toldgods, idet et særligt spor er ført hertil fra jernbanen. Udleveringen af toldgods sker gennem en stor port på facaden ud til Drewsensvej.

Uden for toldbygningen ser vi mod vest toldforvalterens have, mod øst en mindre gård til varer, der kan tåle at ligge ude, og en mindre bygning til oplag af olier og brandfarlige varer. Også her ses en stor fast vægt. Og man kan til slut konstatere, at alt er indrettet praktisk, så fortoldninger kan foregå lettest muligt.

Som den gamle bygning står nu, er den guldpuddet med hvidpuddede kvaderhjørnelisener, og under tagudhænget er en hvidpuddet gesims med en tandsnitfrise. Det høje, opskalkede teglstenstag har helvalm. Bygningen er på 14 fag og hviler på et enkelt skifte af granitkvadre. Vinduer og døre er indsat i åbninger helt uden dekoration omkring. I døroverliggerne, imellem dørene og et vinduesfelt oven over disse er indskåret en mæanderbort med swastikakors.

Nu ses indgangsdøren til højre på nordfacaden i ottende fag fra venstre), men oprindelig var den placeret i det fjer-

desidste fag fra højre, og granittrappen herfra er ikke fulgt med. Udleveringsporten i 5. fag fra venstre er erstattet af et vindue.

På sydfacaden, facaden ud mod jernbanesporene, er nu fjernet rampen ud for de seks fag til højre, og de to læsseporte fra pakrummet i muren i henholdsvis 6. og 5. og i 2. og 1. sidste fag er erstattet af vinduer som de øvrige.

Modsat flere af Hack Kampmanns toldbygninger blev Silkeborg Toldkammer ikke udstyret med centralvarme, det fik i stedet kakkelovne beregnet til brænde, tørv og koks.

Trods de anførte gentagne forhøjelser af det oprindelige overslag lykkedes det ikke at overholde overslagsbeløbet. Det endelige regnskab, dateret november 1920, kom til at lyde på 182.954,51 kr., altså med en overskridelse på 954,51 kr. Den engang så præcise Hack Kampmann havde denne gang ikke styr på udgifterne, vel på grund af tiderne, man ser i avisen et begreb som "krigsårenes priser". Byggeriet kom til at koste mere end det dobbelte af det, som det oprindelige overslag lød på.

Silkeborg Toldkammer blev et smukt proportioneret, men strengt enkelt hus, ligesom det senere Ebeltoft Toldkammer pudset, i modsætning til Hack Kampmanns øvrige toldbyggerier, og det peger mod et andet af hans strengt enkle byggerier, Politigården i København.

Toldkammerets senere skæbne

Da toldkammeret i oktober 1920 kunne sende overslaget og planen til Departementet for Told- og Forbrugsafgifter, var Hack Kampmann afgang ved døden, og sagen blev varetaget af den konstituerede

bygningsinspektør, arkitekt Frederiksen. Det følgende år skulle dog blive indviet endnu en af Hack Kampmanns toldkammerbygninger, hans sidste, Toldkammeret i Ebeltoft.

Ved ændringen af toldvæsenets struktur i 1969 blev Silkeborg Toldkammer nedlagt, og efter at toldvæsenet havde forladt bygningen, viste det sig, at den kunne finde mange anvendelser. I årene frem til 1985 blev bygningen anvendt af postbude og postal administration, derefter blev posthuset flyttet til en anden adresse. I østgavlen finder man nu indgangen til Roma. Ristorante og pizzeria og til Arrivas kontorer. I vestgavlen ser man ved indgangsdøren et skilt, der oplyser om lejerne i Partnerhuset: Time2learn,

midtPraxis diætistordning, Assessit A/S, AS3 Companies og Jobrotation Silkeborg. Hack Kampmanns toldbygning er også en rummelig bygning.

Kilder:

Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg, B 297. Overtoldinspektoratet for (Nørre) Jyllands arkiv, 1.191. Bygningskort 1960-65 Horsens-Overtoldinspektoratet. B 319. Skanderborg-Silkeborg toldarkiv, 212. Bygninger 1876-1969.
Silkeborg Arkiv:
Silkeborg Dagblad 23. februar 1920.
Silkeborg Avis 23. februar 1920, 30. oktober 1935 og 16. september 1944.
Midtjyllands Avis 18. februar 1995.

Indholdsfortegnelse

Gunnar Jakobsen:

Indlednings. 3

Holger Rasmussen:

Hvad pokalen kan fortælles. 4

Anders Lützhøft:

Strejftog i en kommunal
ligningssekretærs erindrings. 23

Ole Degn:

Silkeborg Toldkammer
- Hack Kampmanns
toldbygninger (8)s. 37